

UMEĆE RATOVANJA

SUN CU
Umeće
RATOVANJA

CELOVITO IZDANJE

preveo i priredio
Tomas Kliri

baBun
BEOGRAD
2009.

Naslov originala:
THE ART OF WAR - Sun Tzu

© Sva prava na prevod za Srbiju
IP BABUN

Urednik
DRAGAN PARIPOVIĆ

Prevela sa engleskog
ANA BEŠLIĆ

Lektura
GORAN BOJIĆ

Naslovna strana
D&D DESIGNE STUDIO

Štampa
LUKAŠTAMPA
Tiraž: 777

ISBN 978-86-83737-44-4

SADRŽAJ

PREDGOVOR PREVODIOCA	7
UVOD PREVODIOCA	9
1. STRATEGIJSKE PROCENE	47
2. VOĐENJE BITKE	63
3. PLANIRANJE OPSADE	71
4. FORMACIJA	88
5. SILA	97
6. PRAZNINA I PUNOĆA	104
7. ORUŽANA BORBA	118
8. PRILAGOĐAVANJE	129
9. MANEVRIŠANJE VOJSKOM	134
10. TEREN	147
11. DEVET ZEMLJIŠTA	153
12. NAPAD VATROM	168
13. O KORIŠĆENJU ŠPIJUNA	172

PREDGOVOR PREVODIOCA

Umeće ratovanja (*Sunzi bingfa/Sun-tzu ping fa*), delo čije tekstove je pre dobrih dve hiljade godina prikupio tajnoviti kineski ratnik-filozof, i danas predstavlja najcenjenije i najuticajnije delo o strategiji, koje u Aziji pomno proučavaju savremeni političari i vladari isto kao što su to činili vojni zapovednici i stratezi u prethodna dva milenijuma.

U Japanu, koji se iz jedne feudalne kulture preko noći i na jedan krajnje direktan način transformisao u kapitalističko društvo, savremeni izučavaoci *Umeća ratovanja* sa velikim žarom primenjuju strategiju ovog drevnog klasika na savremenu politiku i biznis. Zaista, u uspehu posleratnog Japana neki vide očigledan primer uspešne primene Sun Cuovog načela koje prožima ovaj klasik „Najbolje je pobediti bez borbe”.

Kao jedna studija o anatomiji organizacija koje se nalaze u sukobu, *Umeće ratovanja* može se primeniti na svako takmičenje i konflikt u svetu, i to na svakom nivou - od interpersonalnog do internacionalnog. Cilj *Umeća ratovanja* je nepobedivost, pobeda bez borbe, sticanje nesavladive moći koja proističe iz razumevanja fizike, politike i psihologije konflikta.

Ovaj prevod *Umeća ratovanja* ima nameru da predstavi drevni klasik kao deo veličanstvene duhovne baštine taoizma, učenja koje je izvršilo snažan uticaj ne samo na psihologiju već i na nauku i teh-

nologiju Istočne Azije. Zato možemo reći da je taoizam nepresušan izvor uvida u ljudsku prirodu kojima obiluje ovaj toliko cenjeni priručnik za uspeh.

Po mom mišljenju, kada govorimo o *Umeću ratovanja*, teško da možemo prenaslasi bitnost razumevanja njegovog taoističkog karaktera. Ovaj klasik strategije ne samo da je prožet idejama velikih taoističkih dela poput *Ji đinga (Knjiga promene)* i *Tao te đinga (Put i njegova moć)* već on nedvosmisleno potvrđuje da u osnovi svih tradicionalnih kineskih borilačkih veština leže taoistička načela. Nadalje, dok je *Umeće ratovanja* bez premca u svom predstavljanju taoističkih načela, primena dubljih nivoa prakse njegove strategije zavisi od psihološkog razvoja pojedinca, a taj razvoj i jeste jedna od užih specijalnosti taoizma.

Uvećanje lične moći, koje se tradicionalno povezuje sa primenom taoističke mentalne tehnologije, jeste po sebi deo kolektivne moći povezane sa primenom razumevanja psihologije masa kojoj podučava *Umeće ratovanja*. Ono što je, možda, izrazito taoističko u vezi *Umeća ratovanja*, na takav način da je ono preporučivalo sebe kroz istoriju sve do današnjih dana, jeste način na koji se moć neprekidno ublažava jednim dubokim uticajem humanizma.

Kroz kinesku istoriju, taoizam je bio ona umeravajuća sila u fluktuirajućim tokovima ljudske misli i delanja. Svojim učenjem da je život kompleks međudejstvujućih sila, taoizam je podržavao kako materijalni tako i mentalni razvoj, a zatim i tehnološki razvoj te svest o potencijalnim opasnostima samog tog razvoja, uvek nastojeći da dovede u ravnotežu i materijalnu i duhovnu stranu čovečanstva. Slično tome, u politici, taoizam je uvek stajao na strani vladara, ali i na strani naroda, on je uspostavljao i rušio kraljevine, u skladu sa zahtevima vremena. Kao klasik taoističke misli, *Umeće ratovanja* je, dakle, ne samo knjiga o ratu već i knjiga o miru, iznad svega oruđe razumevanja suštinskih korena sukoba i njegovog rešavanja.

UVOD PREVODIOCA

TAOIZAM I UMEĆE RATOVANJA

Prema jednoj staroj priči, vlastelin koji je živeo u drevnoj Kini upitao je svog doktora, koji je poticao iz lekarske porodice, ko je iz njegove porodice najveštiji u toj profesiji. Lekar, čija je reputacija bila takva da je njegovo ime predstavljalo sinonim za kinesku medicinu, odgovorio je: „Moj najstariji brat uočava duhovnu bolest i uklanja je pre nego što ona uzme maha u fizičkom telu, tako da mu je ime nepoznato, izuzev u najužoj porodici. Moj stariji brat, pak, leči bolest u samom začetku, pa mu je ime poznato samo u okviru našeg susedstva. Što se mene tiče, ja puštam krv, izdajem recepte i obavljam masažu, tako da s vremena na vreme moje ime dopre do javnosti“.

Malo koja, od mnogih priča iz drevne Kine, uspeva da objasni na tako lep i slikovit način suštinu *Umeća ratovanja*, najvažnijeg klasika nauke o strategiji. Jedan kritičar iz dinastije Ming je o ovoj priči o lekaru rekao: „U njoj je iskazano sve što je suštinski važno za vođe, generale, ministre u vođenju države i vojske“.

Veština lečenja i veština ratovanja su u običnom životu dve potpuno različite stvari, međutim neki njihovi aspekti se podudaraju: obe prihvataju činjenicu, kako sama priča kaže, da su po pravilu bolji oni koji su manje poznati; obe veštine primenjuju strategiju za rešavanje konflikta; u obe veštine je uočavanje korena problema ključ njegovog uspešnog rešavanja.

Kao u priči o drevnim lekarima, tako se i u Sun Cuovoj filozofiji vrhunac delotvornosti i strategije sastoji u tome da se konflikt u potpunosti shvati kao suvišan i nepotreban: „Savladati neprijateljsku vojsku bez borbe je najveća veština“. I kao u priči o lekarima, Sun Cu objašnjava da postoje različiti stupnjevi u vladanju borilačkim veštinama: vrstan poznavalac vojne strategije kvari neprijateljeve planove; onaj manje dobar raskida neprijateljeva savezništva sa drugima; onaj još slabiji napada neprijateljevu vojsku; onaj najgori opседа njegove gradove.*

Kao što je u priči najstariji brat, iako najpametniji, sasvim nepoznat, a srednji brat, iako najrevnosniji, jedva poznat u javnosti, Sun Cu potvrđuje da su u drevnim vremenima vešti ratnici pobeđivali onda kada je do pobeđe bilo lako doći, pa glas o pobeđi tih veštih ratnika nije dopirao do javnosti, a oni sami nisu dobijali nagrade za oštromnost niti medalje za hrabrost.

Ova idealna strategija u kojoj čovek pobeđuje bez borbe i ostvaruje najviše čineći najmanje, nosi pečat karakterističan za taoizam, drevnu tradiciju znanja u okviru koje se u Kini negovala isceliteljska i borilačka veština. *Tao te đing*, ili *Put i njegova moć*, primenjuje iste društvene principe kakve su primenjivali, prema Sun Cui, ratnici u drevnim vremenima:

Planiraj teško dok je još lako, veliko uradi dok je još malo. Najteže stvari na svetu valja uraditi dok su lake, najveće stvari na svetu moraju se činiti dok su male. Iz tog razloga mudraci nikada ne preduzimaju velike stvari i upravo zato ih oni uvek ostvaruju.

Napisano pre dve hiljade godina, za vreme jednog dugog civilnog rata, *Umeće ratovanja* proisteklo je iz istih društvenih prilika kao i neki od najvećih klasika kineske kulture, uključujući i *Tao te đing*. Koristeći racionalan, za razliku od emocionalnog pristupa problemima rešavanja sukoba, Sun Cu je pokazao da se pomoću ispravnog razumevanja sukob može ne samo rešiti, već i u potpunosti izbeći.

Činjenicu da taoistička misao provejava kroz *Umeće ratovanja* primetili su mnogi učeni ljudi, tako da je ovo klasično delo o strategiji

* Uočite ponovo podudarnost Sun Cuovog saveta sa već pomenutom medicinskom mudrošću: kvarenje neprijateljskih planova je poput održavanja zdravlja da bi se sačuvala otpornost na bolesti; kvarenje neprijateljevih savezništava je poput izbegavanja zaraze; napadanje naoružane sile je poput uzimanja lekova; opsedanje gradova je poput preduzimanja hirurške operacije.

prihvaćeno je kako u filozofskim, tako i u političkim delima taoističkog kanona. Najveća dostignuća *Umeća ratovanja*, nivo nepobedivosti i nivo u kome nema sukoba, taoistička mudrost naziva „duboko znanje i snažno delanje“.

U *Knjizi ravnoteže i harmonije (Chung-ho chi Zhongho ji)*, srednjevekovnom taoističkom spisu, kaže se: „Pomoću dubokog poznavanja principa mi saznajemo stvari bez viđenja, pomoću temeljnog praktikovanja Puta mi ostvarujemo stvari bez napora. Duboko znanje je ‘znanje bez izlaženja iz kuće, viđenje puteva neba bez gledanja kroz prozor’. Snažno delanje znači ‘svakodnevno jačanje, prilagođavanje svim situacijama’.“

Načela *Umeća ratovanja* daju do znanja da je učitelj-ratnik onaj koji poznaje psihologiju i mehanizme konflikta tako duboko da je u stanju da prozre baš svaki neprijateljev pokret, sposoban da dela u potpunom skladu sa datim okolnostima, prepuštajući se njihovom prirodnom toku, ulažući sa svoje strane minimalan trud. *Knjiga ravnoteže i harmonije* nastavlja da izlaže taoističko znanje služeći se terminima ratničkog puta:

Duboko znanje znači biti svestan nereda pre nego što nastupi, biti svestan opasnosti pre nego što nastupi, biti svestan poraza pre nego što nastupi, biti svestan propasti pre nego što nastupi. Snažno delanje je vežbanje tela bez opterećivanja telom, vežbanje uma bez robovanja umu, delovanje u svetu bez podložnosti svetovnim uticajima, obavljanje zadataka bez sputanosti.

Dubokim poznavanjem principa čovek može da preokrene nered u red, opasnost u sigurnost, uništenje u opstanak, nesreću u sreću. Snažnim delanjem na Putu, čovek može da uzdigne telo u kraljevstvo dugovečnosti, um u sferu tajanstva, i tako dovede svet do mira, a ciljeve do ostvarenja.

Kao što sugerišu ovi odlomci, azijski ratnici koji su koristili taoističke ili zen veštine da bi ostvarili duboki unutrašnji mir činili su to ne samo da bi pripremili um da bude svestan stalnog prisustva smrti, već i da bi ostvarili senzitivnost koja je neophodna da bi se na situacije odgovorilo prirodno i bez razmišljanja. U *Knjizi ravnoteže i harmonije* kaže se:

Razumevanje u stanju mirovanja, ostvarenje bez želje za rezultatom, znanje bez viđenja – ovo je smisao i odgovor preobražavajućeg Tao-a. Razumevanjem u stanju mirovanja može se shvatiti bilo šta, ost-

varenjem bez želje za rezultatom može se postići bilo šta, znanjem bez viđenja može se saznati bilo šta.

Kao i u *Umeću ratovanja*, širina svesti i delotvornost taoističkog adepta ostaje neprimećena, nepojmljiva za druge, jer se običnim ljudima kritični i presudni trenuci dešavaju pre nego što njihova inteligencija uspe da ih pojmi. U *Knjizi ravnoteže i harmonije* kaže se:

Naknadna pamet i znanje do koga se došlo nakon što se nešto već dogodilo ne može se nazvati razumevanjem. Ostvarenje do koga se stiglo nakon truda i izražene želje za rezultatom ne vredi zvati ostvarenjem. Znanje koje je usledilo nakon viđenja ne vredi zvati znanjem. Sve to je veoma daleko od puta razumevanja i učinka.

Uistinu, biti sposoban da činiš stvari još pre nego što nastanu, da osećaš stvari još pre no što se pokrenu, da vidiš stvari još pre no što izniknu, to su tri sposobnosti koje se razvijaju u međusobnoj zavisnosti. I onda svaki osećaj vodi razumevanju, svako delovanje učinku, a čoveku uvek sleduje blagodat i nagrada.

Jedan od ciljeva taoističke literature jeste da pomogne ljudima da razviju ovu posebnu senzitivnost i sposobnost reagovanja da bi se bolje nosili sa životnim prilikama. *Knjiga ravnoteže i harmonije* pominje preobražavajući Tao u vezi sa analitičkim i meditativnim učenjima predstavljenim u *Ji đingu*, klasičnom priručniku koji pruža formule za razvoj senzitivnosti i sposobnosti reagovanja na date okolnosti. Zajedno sa *Ji đingom* i ostalim klasicima taoističke literature, *Umeće ratovanja* poseduje nemerljivo velike rezerve apstraktnog i metafizičkog potencijala. I poput druge klasične taoističke literature, ono razotkriva svoje tajne i finese u skladu sa mentalitetom čitaoca i načinom na koji se on ispoljava u životu.

Borilačke veštine i taoistička tradicija sklopili su savez još za vreme legendarnog Žutog Cara iz trećeg milenijuma pre Hrista, koji je bio jedan od najvažnijih kulturnih heroja Kine i veoma važna figura u taoističkom svetu. Prema mitu, Žuti Car je savladao divlja plemena pomoću magičnih borilačkih veština koje mu je preneo jedan taoistički besmrtnik, a takođe se smatra da je on sastavio *Klasično delo jin konvergencije* (*Yin-fu ching/Yinfu jing*), drevno taoističko delo koje prema predanju sadrži kako ratnička tako i duhovna uputstva i tumačenja.

Više od hiljadu godina kasnije ratničke vođe, koje su iskorenile ostatke drevnog kineskog robovlasničkog društva i uvele humanističke principe vladanja, sastavile su klasične izreke *Ji đinga*, još jednog taoističkog teksta koji se tradicionalno koristio kao osnov borilačkih i drugih veština. Osnovni principi *Ji đinga* imaju istaknutu ulogu i u Sun Cuovoj nauci o političkom ratu, baš kao što su od suštinskog značaja i za pojedinačne borbe, odnosno odbrambene tehnike u tradicionalnim borilačkim veštinama koje su proistekle iz taoističkih vežbi.

Sledeći veliki taoistički tekst nakon *Klasičnog dela jin konvergencije* i *Ji đinga* je *Tao te đing*, koji je, poput *Umeća ratovanja*, proizvod Razdoblja zaraćenih država, rata koji je besneo u Kini u sredini prvog milenijuma p.n.e. U ovom značajnom klasičnom delu prevladava stav prema ratu koji karakteriše i Sun Cuovo praktično uputstvo: da je on razoran čak i za pobednike, najčešće je kontraproduktivan, i predstavlja razuman tok akcije samo kad nema drugog izbora:

*Ko u duhu istinskog Tao-a pomaže vladaru
savetuje ga da se okane oružja i primene sile
jer takva dela mogu samo da mu se obiju o glavu.
Gde armije prođu tu trava ne raste
kada oružja utihnu dolaze godine gladi.
Oružja ukazuju na rđava znamenja,
od njih se klone sva stvorenja.
On ih koristi samo kad nema drugog izbora.
Spokojstvo i mir su za njega najvažniji.
I kada odnose pobedu, ne likuje.
Ko likuje u stvari se
raduje opštem stradanju.
A ko se raduje opštem stradanju
ne može ostvariti svoje ciljeve.*

Na sličan način, *Umeće ratovanja* ističe da su ljutnja i pohlepa osnovni uzroci poraza. Prema Sun Cu-u, pobeđuje ne-emocionalni, rezervisani, smireni, nevezani ratnik, a ne onaj usijane glave što traži osvetu, ili pak ambiciozni lovac na blago. U *Tao Te Đingu* je rečeno:

*Ko je vičan vođenju
nije ratoboran.*

*Ko je vičan borenju
nije gnevan.
Ko je vičan pobeđivanju
ne bori se.*

Strategija delovanja izvan sfere emocionalnog uticaja deo je generalne strategije nedokučivosti koju *Umeće ratovanja* naglašava u karakterističnom taoističkom stilu; Sun Cu kaže: „Oni koji su vešti u odbrani kriju se u najvećim dubinama zemlje, oni koji su vešti u napadu manevrišu na najvećim nebeskim visinama. Zato oni mogu da sačuvaju sebe i ostvare potpunu pobedu“.

Taoistički način razmišljanja pridaje veliki značaj tajnovitosti, počev od političke, pa sve do trgovačke i zanatske sfere, gde, kako je rečeno, „dobar trgovac krije svoja blaga i deluje kao siromah“, a „dobar zanatlija ne ostavlja tragove za sobom“. Ove izreke, kao i zagonetan pristup ratničkom umeću preuzeli su, i doslovno i figurativno, zen budisti kao najistaknutiji proučavaoci taoističkih klasičnih dela i nastavljači ezoteričnih borilačkih veština.

Spise o civilnim i vojnim aspektima političkih organizacija nalazimo svuda u taoističkom kanonu. „Knjiga Huainanovih Učitelja“ (*Huainanzi/Huai-nan-tzu*), jedan od velikih taoističkih klasika rane dinastije Han, ere koja je usledila nakon dramatičnog završetka Razdoblja zaraćenih država, uključuje čitavo poglavlje o taoističkoj vojnoj nauci koja predstavlja centralnu temu *Umeća ratovanja*:

U borilačkim veštinama, važno je da strategija bude nedokučiva, forma prikrivena, a pokreti neočekivani, tako da protivnik ostane bez odgovora.

Ono što omogućava dobrom generalu pobedu bez ostatka jeste njegova nedokučiva mudrost i jedan način delovanja koji ne ostavlja tragove za sobom.

Jedino se na bezoblično ne može uticati. Mudraci se kriju u nedokučivom, tako da se njihova osećanja ne mogu pratiti; oni svoje operacije izvode u bezobličnom, pa se njihove granice nikada ne mogu preći.

U *Umeću ratovanja* Sun Cu piše: „Budi krajnje tajanstven, do bezobličnosti. Budi krajnje misteriozan, do bešumnosti. Tako ćeš postati režiser protivnikove sudbine“.

I Sun Cu i Huainanovi učitelji, grupa taoističkih i konfucijanskih mudraca koje je bio okupio lokalni kralj, govore o nivou mudrosti gde nema sukoba, pa tako pobjeda nije vidljiva oku običnog čoveka, ali na kraju priznaju da se ovo pročišćeno stanje veoma teško i veoma retko ostvaruje. Kao i Sun Cuovo *Umeće ratovanja*, tako i strategija Huainanovih učitelja označava stvarni sukob kao poslednje rešenje, kao operaciju koju treba izvesti samo u određenim uslovima, uz odgovarajuću komandu.

General mora da vidi sâm i da zna sâm, što znači da vidi ono što drugi ne vide i da zna ono što drugi ne znaju. Videti ono što drugi ne vide zove se briljantnost, znati ono što drugi ne znaju zove se genialnost. Briljantni geniji prvi pobeđuju, što znači da je njihova odbrana neprobojna, a napad neodoljiv.

Rigorozna pravila taoističke vojne akcije mogu se porediti sa pravilima taoističke duhovne prakse. Metafore o miru i ratu naširoko se koriste u priručnicima o taoističkim meditacijama i vežbama. Jedan od osnovnih principa taoističke prakse, koji potiče iz učenja *Ji đinga*, jeste ovladavanje „prazninom i punoćom“ koje ima kako fizičke, tako i psihološke implikacije.

Sudeći prema jednom poglavlju u *Umeću ratovanja*, ovladavanje prazninom i punoćom predstavlja ključ za postizanje rezultata u taoističkim borilačkim veštinama kakva je, na primer, apsolutni boks, i u organizacionim, ili društveno-političkim veštinama civilne i vojne vladavine. Objašnjavajući razumevanje praznine i punoće kao Puta do sigurne pobjede, Huainanovi učitelji kažu:

„Ovo je pitanje praznine i punoće. Kada postoji prekid dobrih odnosa između nadređenih i podređenih, kada su generali i oficiri neprijateljski nastrojeni jedni prema drugima, a nezadovoljstvo se nagomilalo među vojnicima, to se zove praznina. Kada je civilno vođstvo inteligentno, a vojno vođstvo kvalitetno, kada nadređeni i podređeni isto misle, a volja i energija deluju zajednički, to se zove punoća.“

Vešti daju energiju ljudstvu da bi se lakše suočilo sa prazninom drugih, dok manje vešti, u suočavanju sa punoćom drugih, uzimaju ljudstvu energiju.

Kada blagostanje i pravda vladaju među ljudima, kada obim društvenog rada ispunjava nacionalne potrebe, kada je izbor državnih

službenika takav da zadovoljava čak i inteligentne, kada se u toku planiranja uzimaju u obzir i prednosti i mane, onda to predstavlja osnov sigurne pobeđe.

Političku osnovu vojne moći, ili društvenu osnovu moći ma koje organizacije, predstavljaju učenja koja prvo nalazimo u *Ji đingu*. U *Umeću ratovanja* se ovome poklanja najveća pažnja, jer prvi pasus prvog poglavlja, koje se bavi strategijom, govori o proučavanju Puta neke protivničke grupe – a odnosi se na moralne odlike, koherentnost društvenog poretka, popularnost vlade ili opštu svest o dužnosti. Prema Sun Cuu, pod odgovarajućim uslovima mala grupa može savladati veliku; a među uslovima koji to omogućavaju nalaze se pravda, red, kohezija i moral. Evo još jednog od stubova kineske misli čiji su značaj takođe naglašavali Huainanovi učitelji u kontekstu vojne strategije:

„Snaga nije samo stvar velike teritorije i brojne populacije, pobeđa nije samo stvar efikasnog oružja, bezbednost nije samo stvar visokih zidova i dubokih rovova, autoritet nije samo stvar strogih naredbi i čestih kazni. Oni koji zasnuju organizaciju sposobnu za život preživeti će čak i ako su mali, dok će oni koji zasnuju umiruću organizaciju nestati čak i ako su veliki.”

Ovu temu takođe je naglašavao jedan drugi veliki vojni strateg u staroj Kini, Džuge Liang iz 3.v. n. e, koji je sledio učenje Sun Cua i postao legenda zbog svoje genijalnosti:

„Tao vojnih operacija leži u uspostavljanju sklada među ljudima. Kada su ljudi u međusobnom skladu, boriće se prirodno, bez prinude. Kada su oficiri i vojnici podozrivi jedni prema drugima, ratnici neće stupati u vojsku; kada nema odanosti, sitne i neuke duše će u potaji ogovarati i kritikovati. Kada nastane hipokrizija, čak i uz svu mudrost drevnih kraljeva ratnika ti nećeš moći da pobediš ni jednog jedinog seljaka, a kamoli gomilu njih. Zato se tradicionalno kaže: „Vojna operacija je poput vatre; ako se ne zaustavi, sagoreće sama od sebe“.

Džugeov status praktičnog genija je tako veliki da su njegovi spisi, njegovi planovi, pa i dela koja su napisana o njemu, uključeni u taoistički kanon. Poput *Umeća ratovanja* i taoističkih klasičnih dela, Džugeova filozofija ratovanja pristupa pozitivnom kroz negativno, u taoističkom stilu „ne-delanja“.

„U drevnim vremenima, oni koji su vladali uspešno nisu se naoružavali, oni koji su bili dobro naoružani nisu stajali na liniju fronta, oni koji su stajali na liniju fronta nisu se borili, oni koji su se borili nisu gubili, a oni koji su gubili nisu propadali“.

Ovo su odjeci ideje o borbi kao poslednjem прибежишту, o pobeđivanju bez borbe koji zagovara klasik *Umeće ratovanja*, sledeći učenje *Tao te đinga*. Džuge Liang takođe citira klasično upozorenje iz ovog cenjenog taoističkog teksta: „Oružja ukazuju na rđava znamenja, njih treba koristiti samo kad nema drugog izbora“, ali on takođe deli taoističku istorijsku svest da je era starog čovečanstva prošla, pa je i on, poput Lao Cea, lično bio uključen u požar građanskog rata. Džugeova misao u okviru taoističkog kanona zato sadrži kako racionalna gledišta, tako i praktična uputstva za političku i vojnu sigurnost bliska uputstvima drevnog Sun Cua:

„Upravljanje vojnim poslovima pre svega podrazumeva upravljanje poslovima u pograničnim, odnosno najisturenijim regijama, i to na takav način da štiti ljude od velikih nemira.

Ovu vlast drži autoritet ili vojni prvak koji na vreme osujećuje nasilne i buntovne kako bi očuvao mir i bezbednost u svojoj oblasti. To je razlog zašto je u našoj civilizaciji uvek neophodna borbena gotovost.

Iz istog razloga životinje imaju kandže i otrovne zube. Kada su srećne i zadovoljne, one se igraju jedna sa drugom, a kada su ugrožene, međusobno se napadaju. Ljudi nemaju kandže i otrovne zube, tako da moraju da prave oružja da bi se zaštitili.

Tako narodi imaju armije da ih štite, vladari imaju svoje ministre. Kada je pomagač jak, nacija je bezbedna; kada je pomagač slab, nacija je u opasnosti“.

Ovde se Džuge neposredno nadovezuje na Sun Cua, naglašavajući značaj vođstva i njegovog uporišta u narodu. U Sun Cuovoj šemi, civilno i vojno vođstvo spadaju među prve stvari koje bi valjalo kritički ispitati. Džuge se takođe nadovezuje na Sun Cua i Huainanove učitelje kada zahteva da snaga vođstva bude zasnovana na ličnim kvalitetima i narodnoj podršci. U taoističkoj misli, moć je moralna kao što je i materijalna, i veruje se da se moralna snaga manifestuje kao ovladavanje sobom i

ovladavanje drugima. Da bi objasnio snagu narodne odbrane, Džuge piše:

„Ona zavisi od generala kojima je povereno vođenje vojske. Naime, general koji ne uživa popularnost ne može pomoći naciji i ne može predvoditi vojsku“.

General koji „ne uživa popularnost“ je onaj koji, prema drugom načinu tumačenja karaktera, „poriče ljude“. Sun Cu naglašava jedinstvo različitih volja kao osnovni izvor snage, a njegova minimalistička filozofija ratovanja prirodno izrasta iz centralne ideje o zajedničkom interesu; na bazi ovog principa Džuge Liang ponovo citira *Tao te đing* da bi izrazio ideal ratnika-mudraca koji se bavi društvom u celini – „Oružja ukazuju na rđava znamenja, njih treba koristiti samo kad nema drugog izbora“.

Džuge takođe prati *Umeće ratovanja* i u svom naglašavanju izbegavanja akcije bez odgovarajuće strategije, kao i akcije za koju ne postoji potreba:

„Pravilan način da koristiš oružje jeste da izvedeš operaciju tek nakon što si utvrdio svoju strategiju. Pažljivo prouči svojstva klime i terena, i pogledaj u srca ljudi. Podučavaj ih kako da koriste vojnu opremu, jasno utvrdi principe nagrađivanja i kažnjavanja, posmatraj strategiju neprijatelja, čuvaj se opasnih deonica na putu, razlikuj bezbedna od opasnih mesta, sagledaj prilike u oba tabora, budi svestan kada treba da napreduješ, kada da se povlačiš, razvijaj osećaj pravovremenosti, preduzmi defanzivne mere dok jačaš svoje napadačke snage, odlikuj vojnike za njihovu sposobnost, pravi planove za uspeh, razmatraj pitanje života i smrti – i tek kada učiniš sve ovo, možeš poslati armije u boj, poveriti ih generalima koji će imati snage da se izbore sa neprijateljem“.

Brzina i koordiniranost, dve suštinski važne stvari za uspeh u borbi prema Sun Cuovom *Umeću ratovanja*, počivaju ne samo na strateškoj pripremljenosti, već i na psihološkoj koheziji na koju se vođstvo oslanja. Džuge o tome piše:

„General je komandant, korisno oruđe nacije. Kada prvo odredi strategiju, a onda krene da je sprovodi u delo, njegova komanda je kao nošena bujicom, njegov osvajački pohod je poput sokola koji se ustremiljuje na plen. Poput zategnutog luka, poput mašine koja se zagreva, on se sprema na silovit proboj, što i najmoćnije neprijatelje

tera u bekstvo. Ako generalu nedostaje vizija a vojnicima snaga, sama strategija bez jedinstva svih pojedinačnih volja ne može biti dovoljna da unese strah u neprijateljske redove, čak i ako raspoložete sa milion trupa“.

Pominjući Sun Cuovo klasično delo kao vrhunski priručnik uspešne strategije, Džuge zaključuje svoj esej o vojnoj organizaciji sumirajući osnovne postavke *Umeća ratovanja*, onako kako ih je on uključio u sopstvenu praksu, usredsređujući se na one aspekte treninga i raspoloženja ratnika koji potiču iz taoističke tradicije:

„Nemojte gajiti neprijateljsko raspoloženje prema onome ko prema vama nije neprijateljski raspoložen, ne borite se sa onim ko vam se ne suprotstavlja. Efikasnu veštinu nekog inženjera može uočiti samo ekspert, a planovi se u borbi mogu sprovesti samo pomoću strategije Sun Cua“.

Nadovezujući se na Sun Cua, Džuge takođe naglašava prednosti neočekivanosti i brzine, što su dve stvari kojima se mogu prevazići naizgled nepremostive prepreke:

„Planiranje treba da je tajno, napad brz. Kada se armija ustremi na cilj kao soko na plen, kada se bori silovito poput reke koja probija branu, neprijatelj će se raštrkati i pre nego što se vojska umori. Tako se pravilno upotrebljava impuls jedne vojske“.

Kao što smo prethodno pomenuli, naglasak u Sun Cuovom *Umeću* je na nepristrasnosti, i ovo klasično delo uči nas kako da situacijama pristupamo bez suvišnih strasti. I Džuge u tom smislu sledi Sun Cua, naglašavajući značaj brižljivo isplanirane akcije:

„Oni koji su vešti u borbi ne pobesne, oni koji su vešti u pobeđivanju ne plaše se. Stoga mudri pobeđuju pre borbe, a neuki se bore da bi pobedili“.

Ovde Džuge direktno citira *Umeće ratovanja*, nadovezujući se na Sun Cuova upozorenja o posledicama slabog planiranja, uzaludnih akcija, bezvrednog ljudstva:

„Država biva iscrpljena kada je prinuđena da kupuje hranu po visokim cenama, i osiromašena kada mora da dovlači namirnice izdaleka. Napadi ne treba da se ponavljaju, bitke da se množe. Koristi snagu u skladu sa mogućnostima, svestan da će se ona istrošiti od preterane

upotrebe. Oslobodi se bezvrednih i zemlja će ponovo uživati u miru; oslobodi se nesposobnih i zemlja će cvetati“.

Naposletku, Džuge u tradiciji *Tao te đinga*, *Umeća ratovanja* i učitelja iz loze Huainana, pobjedu vidi u nedokučivosti:

„Vešti napad je onaj za koga protivnici nemaju odbranu; vešta odbrana je ona za koju protivnici nemaju napad. Zato veštima branio-cima nisu potrebne zidine i utvrđenja“.

Iz tog razloga visoke zidine i duboki rovovi ne garantuju sigurnost, a čvrsti oklopi i oštro oružje ne garantuju snagu. Ako se protivnici čvrsto drže, napadni ih onda kada ne očekuju; ako imaju nameru da naprave front, pojavi se tamo gde ti se nimalo ne nadaju.

Ova zamisao da znaš dok si za druge nesaznatljiv, stalno se iznova pojavljuje kao ključ uspeha i predstavlja jednu od najsnažnijih karika između taoističke meditacije i *Umeća ratovanja*, jer je tajna „nevidljivosti“ u unutrašnjoj nevezanosti koju taoisti neguju radi neličnog posmatranja objektivne stvarnosti. Neka od filozofskih učenja ranog taoizma redovno se izučavaju u praktičnim školama kao osnovna načela za vežbe ličnog razvoja.

Upravo nam razumevanje praktičnog aspekta taoističkih filozofskih učenja pomaže da se izvučemo iz kandži paradoksa nastalog usled naizgled kontradiktornih stavova. Činjenica da Sun Cu sa najvećom smirenošću poučava ljude surovom umeću ratovanja dok ga istovremeno strogo osuđuje, može izgledati kontradiktorna ako se posmatra izvan konteksta sveobuhvatnog razumevanja ljudskog mentaliteta kakvo neguje taoističko učenje.

Istovremeno, podjednako uvažavanje veoma udaljenih gledišta jeste moćna taoistička tehnika, čije razumevanje može da poništi dejstvo kontradikcije i paradoksa. Model paradoksa *Umeća ratovanja* ponavlja se i u *Tao te đingu*, gde surovost i bezobzirnost, blagost i dobrota podjednako predstavljaju deo Puta mudraca.

„Nebo i zemlja nisu čovečni – za njih su ljudi poput žrtvenih slamenih pasa; mudraci nisu čovečni – za njih su ljudi poput žrtvenih slamenih pasa“ zapisao je filozof u *Tao te đingu*. Užasnuti sinolog sa Zapada, radeći u Koreji 50-ih godina 20. veka, neposredno nakon zaključenja mira, napisao je da je ovaj odlomak „pustio sa lanca čudovište“, ali za

nekog taoistu ovakva izjava ne predstavlja nehumanost, nego vežbanje nepristrasnosti, slično budističkom vežbanju bezličnosti.

Govoreći u savremenim terminima, ova vrsta iskaza ne razlikuje se mnogo od opservacije nekog psihologa i sociologa koji tvrdi da stavovi, misli i očekivanja čitavih nacija nisu samo zbir pojedinačnih racionalnih odluka, već u velikoj meri nastaju pod uticajem faktora životne sredine, a oni su izvan kontrole pojedinca, pa čak i čitave zajednice.

Kao što Sun Cuovo klasično delo potvrđuje, uloga ovakvog gledišta u *Umeću ratovanja* nije da gaji jedan bezosećajan i krvožedni stav, već da pomogne u razumevanju psihologije mase. Poznavanje metoda za manipulisanje narodom putem emocija podjednako je važno za one koji bi da to izbegnu, kao i za one koji bi da to praktikuju.

Viđeno u toj svetlosti, *Umeće ratovanja* je poziv na oružje isto koliko je i neka studija o društvenim klasama zalaganje za robovlasništvo.

Kroz temeljnu analizu političkih, psiholoških i materijalnih činilaca uključenih u neki sukob, Sun Cu ima za cilj ne da podstiče ratovanje, već da ga svede na minimum i da ga u potpunosti eliminiše.

Jedan bezličan stav da čovečanstvo nije gospodar svoje sudbine može biti neophodan da bi se ratnik oslobodio emocionalne upletenosti koja bi mogla da aktivira njegov iracionalan pristup sukobu; ali on ne može biti, u taoističkom poretku stvari, alibi za destruktivno ponašanje. Kao protivtežu ovom gledištu imamo pasus iz *Tao te đinga* koji nam pruža širu predstavu o Sun Cuovom učenju u *Umeću ratovanja*:

Ja imam tri blaga koja su mi draga. Prvo se zove „ljubav“; drugo se zove „štedljivost“, treće se zove „neusuđivanje da se ostvari preimućstvo nad drugima“. Kroz ljubav čovek može postati hrabar, kroz štedljivost velikodušan. Ukoliko izbegava da stekne preimućstvo nad drugima, može uspešno da preživi. Ako se čovek odrekne dobrote i hrabrosti, ako se odrekne štedljivosti i širine, kao i poniznosti zarad agresivnosti, umreće. Primena dobrote u bici vodi pobjedi, primena dobrote u odbrani vodi sigurnosti.

U svom klasičnom delu učitelj Sun povezuje vojnu akciju sa „vatom koja će samu sebe uništiti ukoliko nema ko da je zaustavi“, pa ako njegova strategija uspeha bez sukoba i nije uvek realna i dostižna, njegova strategija izuzetne efikasnosti može makar da ublaži besmisleno nasilje i razaranja. Taoistički rečeno, uspeh se često postiže nede-

lanjem, a strategiju *Umeća ratovanja* tvori podjednako znanje o tome šta ne treba delati i nedelanje toga, kao i znanje o tome šta treba delati i delanje toga.

Umeće nedelanja – koje uključuje nenametljivost, nesaznatljivost, nepojmljivost koji su u korenu azijskih borilačkih veština – pripada grani taoizma poznatoj kao nauka o suštini. Umeće delanja – uključujući razne spoljašnje tehnike društvenih i borilačkih veština – pripada grani taoizma poznatoj kao nauka o životu. Nauka o suštini je povezana sa stanjem uma, nauka o životu sa energijom. Kao i klasični taoistički tekst, tako se i *Umeće ratovanja* može najpotpunije razumeti kroz ravnotežu obe strane.

U kasnijim razdobljima, definitivni taoistički stav o toj temi ovekovečen je u *Putu na Zapad (Hsi-yu chi/ Xiyou ji)*, jednoj od četiri izuzetne knjige iz dinastije Ming (1368-1644). Crpeći iz ranijih taoističkih izvora iz Kine u doba mongolske invazije, ovaj izuzetan roman je klasičan prikaz rezultata nečega što bi se u taoističkim terminima moglo nazvati izučavanjem nauke o životu bez izučavanja nauke o suštini, materijalnog razvoja bez odgovarajućeg psihološkog razvoja, ili rečeno u Sun Cuovoj terminologiji, moći bez inteligencije.

Centralni lik ovog romana je čarobni majmun koji pronalazi jednu majmunsku civilizaciju i postaje njen vođa utvrđujući majmunsku teritoriju. Kasnije kralj majmuna pobeđuje „đavola koji unosi zbrku u svet“ i otima mu mač.

Vrativši se u svoju zemlju sa đavolovim mačem, majmunski kralj počinje da trenira mačevanje. On čak uči svoje majmunske podanike kako da prave oružja-igračke i razne druge naprave pomoću kojih će se igrati rata.

Na nesreću, iako je vladar naroda, ratnički majmun kralj još uvek nije naučio da vlada sobom. U svom logički uvrnutom razmišljanju, majmun zaključuje da ako susedni narodi primete majmunsko igranje, oni će zaključiti da se ovi pripremaju za rat. U tom slučaju, oni će preduzeti mere predostrožnosti protiv majmuna, koji će se onda suočiti sa pravim ratom a biti naoružani samo oružjem-igračkama.

Tako kralj majmuna otpočinje trku u naoružanju, naređujući da se iz predostrožnosti počne nagomilavati pravo oružje.

Ako vas zabrinjava to što čitate opis politike iz 20. veka u jednoj knjizi iz 13. veka, sigurno će vas uznemiriti i činjenica što su u knjizi staroj kao Biblija opisane taktike koje u današnje vreme koriste ne samo vojnici gerilci, već i uticajni političari i direktori korporacija. Kao i u *Tao te đingu* i *Umeću ratovanja*, poruka priče o kralju majmunu je razaranje iluzija, i ona predočava kretanje savremene naučne misli nakon razvoda religije i nauke na Zapadu koji se odigrao pre više vekova.

Kralj majmuna iz priče primenjivao je silu bez mudrosti, kvareći prirodni red i poredak i praveći kaos, sve dok ga nisu zaustavila ograničenja materije, koja ga je na kraju sasvim zarobila. Tada je impulsivno oduševljenje za njega izgubilo čar, pa je naposletku pušten na slobodu da traga za naukom o suštini, pod uslovom da svoje znanje i moć ubuduće drži pod kontrolom milosrđa, koje je izraz mudrosti i celovitosti bića.

Do majmunove konačne propasti dolazi nakon njegovog susreta sa Budom, koga su taoistički nebeski besmrtnici prizvali da se pozabavi tvrdoglavom životinjom. Besmrtnici su pokušali da majmuna „skuvaju“ u „kotlu osam trigrama“, to jest da ga podvrgnu treningu duhovne alhemije zasnovane na taoističkom *Ji đingu*, ali je on iskočio pre nego što su uspele da ga oplemene.

Buda zadaje poslednji udarac majmunovom ponosu tako što mu predočava nenadmašan zakon univerzalne relativnosti i zarobljava ga u „planini pet elemenata“, svetu materije i energije, gde on trpi posledice svog arogantnog ponašanja.

Nakon pet stotina godina, Kuan Jin, mitska budistička svetica tradicionalno poštovana kao personifikacija univerzalnog milosrđa, pojavljuje se u zatvoru majmuna-pokajnika i izgovara sledeće stihove:

*Šteta što čarobni majmun nije služio narodu,
Nego je bezumno paradirao svojim herojskim delima
u danima davno prohujalim.
Prevtljivog srca, pravio je dar-mar
Na skupu besmrtnika;
S nečuvenom drskošću čak je krenuo po svoj ego
U raj sreće.
Budući okružen stotinama hiljada trupa,
Niko mu se nije mogao suprotstaviti;
Sa najviših nebesa*

*On je grmeo i sebao.
Ali sada, ukroćen nakon susreta sa Budom,
Da li će ikada uspeti da izađe iz zatvora
i ponovo pokaže svoja dostignuća svetu?*

Sada majmun moli sveticu da ga oslobodi. Svetica mu obećava da će ga osloboditi pod uslovom da se posveti traganju za uzvišenim prosvetljenjem, i to ne samo za sebe, nego i za društvo u celini. Konačno, pre nego što pusti majmuna na slobodu da krene dugačkim putem koji mu predstoji, svetica iz predostrožnosti stavlja prsten na majmunovu glavu, prsten koji će mu stezati glavu i izazivati nepodnošljivu glavobolju svaki put kad se izgovori određena bajalica koja priziva milosrđe u odgovor na svaki novi rđav postupak sa njegove strane.

Umeće ratovanja je stotinama generacija poznato kao vrhunsko delo strategije, ali je možda njegova najveća čarolija u tom prstenu milosrđa koji Sun Cu stavlja na glavu svakog ratnika koji pokušava da koristi ovu knjigu. I kao što istorija pokazuje, čarobne reči koje stežu prsten izgovaraju se svaki put kada ratnik na njega zaboravi.

STRUKTURA I SADRŽAJ UMEĆA RATOVANJA

Umeće ratovanja, prožeto filozofskom i političkom mišlju *Tao te đinga*, takođe podseća na ovo veliko taoističko klasično delo i po tome što je u velikoj meri sačinjen od aforizama koji se najčešće pripisuju jednom tajanstvenom, skoro legendarnom autoru. Neki taoisti posmatraju *Tao te đing* ne kao potpuno originalno delo, već kao prenošenje drevne mudrosti, koju je njen „autor“ sastavio i razradio, a takav je slučaj i sa *Umećem ratovanja*. U svakom slučaju, oba dela poseduju opšti obrazac prema kome se glavne teme ponavljaju u tekstu u drugačijim okvirima.

Prva knjiga *Umeća ratovanja* posvećena je značaju strategije. Kao što je rečeno u *Ji đingu*, „vođe svoja dela planiraju na početku“. I: „Vođe razmatraju probleme i nastoje da ih spreče“. Jezikom vojnih operacija rečeno, *Umeće ratovanja* izdvaja pet stvari koje bi valjalo razmotriti pre nego što se preduzme akcija: Put, vreme, teren, vojskovođe, disciplina.

U ovom kontekstu, Put (Tao) je povezan sa civilnim vođstvom, ili pre sa odnosom između političkog vođstva i naroda. Prema taoističkom i konfucijanskom shvatanju, pravedna vlast je „prožeta Taom“ i Sun Cu,

stručnjak za rat, na sličan način govori o Putu kao nečemu što „navodi ljude da streme istim ciljevima kao i njihove vođe“.

Ispitivanje vremena, pitanje koje godišnje doba je idealno za akciju, takođe je povezano sa brigom za ljude, i to brigom kako za narod, tako i za vojnike i vojne službenike. Suštinska tema ovde je izbegavanje prekida produktivnih aktivnosti ljudi, onih koje zavise od godišnjih doba, i izbegavanje ekstremnih vremenskih uslova koji bi mogli naneti štetu trupama na terenu.

Teren takođe valja pažljivo proučiti u smislu razdaljina, stepena težine putovanja, dimenzija i bezbednosti. Pomoć izvidnika i lokalnih vodiča ovde je od velike važnosti, jer, kao što *Ji đing* kaže, „goniti divljač bez vodiča znači zalutati u šipražju“.

Kriterijumi koji *Umeće ratovanja* nudi za procenu kvaliteta vojnog vođstva su tradicionalne vrednosti čiji značaj se naglašava i u konfucijanizmu i u srednjevekovnom taoizmu: inteligencija, pouzdanost, humanost, hrabrost i ozbiljnost. Prema velikom zen budisti Fu Šanu: „Humanost bez inteligencije je poput polja koje se ne obrađuje. Inteligencija bez hrabrosti je isto što i gajiti povrće a ne uklanjati korov. Hrabrost bez humanosti je isto što i sejati, ali ne obavljati žetvu“. Ostale dve vrline, pouzdanost i ozbiljnost, osobine su pomoću kojih vojskovođe obezbeđuju lojalnost i poslušnost vojske.

Peta stavka koju bi valjalo ispitati je disciplina, i ona je povezana sa koherentnošću i efikasnošću neke organizacije. Disciplina je povezana sa vrlinama kakve su pouzdanost i ozbiljnost kod vojskovođa, jer su u njoj ugrađeni mehanizmi nagrađivanja i kazne. Od izuzetne je važnosti da se utvrdi jasan sistem nagrađivanja i kažnjavanja koji će ratnici prihvatiti kao pravedan i nepristrasan. Ovo je bila misao vodilja legalizma, filozofske škole koja je takođe nastala u Razdoblju zaraćenih država, i u kojoj se naglasak stavlja na racionalnu organizaciju i vladavinu zakona, umesto na personalističku feudalističku vladavinu.

Nadovezujući se na diskusiju o navedenih pet stavki, *Umeće ratovanja* ide još dalje, naglašavajući središnji značaj obmane i varke: „Vojna operacija uključuje obmanu. Čak i ako si sposoban, pravi se da nisi. Iako si efikasan, pravi se da nisi“. Element iznenađenja, tako važan za pobedu uz maksimum efikasnosti, proističe iz čovekovog poznavanja